

AGENDA 2030 PARA EL DESARROLLO SOSTENIBLE
MAPUCHE

Wiripapelwe 2030 (epuwarranka külamary) lüpümuwe tuniefal

Kaazkүнүн таиң fillmapu: wiripapelwe epuwarranca күлamary tapüle лүпүмүве tuniefal

Reglelelukүйen epuwarranka marykechu, wüla күla tripantu, pataka ayllamary күla Ngүnekawe Tokikelu llowyengun Koyaw ñi Nүutrawül Manejanche Wiripepelwe epuwarranka күlamarу cheupüle lapүмүве tuniefalngen, niey piel ñi 'elkүнulan ineinorume furi meu'.

Wiripapelwe epuwarranka күlamarу, niey llowmawe ñi pu Ngүnekawe, pu che күf, elempresa trokiñ kay koyautufe, feypi:

- Afpun күnun ñi kuñifalngen kay filla itrokom ke chumngechi
- Ingkapen fillmapu trafүnfituwe ñi itrofillmongen
- Newentükun kom pu che pepipengүн күme mongen
- Fүrengen zeumawe ñochiche, norche, chekүнүнche kay montulche ñi ngeñikan
- Wenupүramүн kiñe ñi Trafүн Wichanmapu cheupüle tuniefalngen lapүмүве anүmkүнүngechi kiñe püllү ñi Fillmapu kellunpeyүm.

Pepikawe ñi wiripapelwe epuwaranka külamary Argentina mo

Ñi Manejanche Ngünekawe Argentino püray epumarylelu ñi epuwaranka marykechu nütuy wültükupeyüm künuy Wiripapelwe epuwaranka külamary kay üituy Manejanche Ngülam ñi Ngüenenpeyüm ñi Che Ngünekafalngen chum llouzüngufal ñi: 1) ngüenen chumngechi pepikawe ñi afpun ñi ODS cheupüle rüf ñi Manejanche, kay 2) elinan yezüngupeyüm ñi Wiripapelwe epuwaranka külamary taiñ wallonmapu.

Feichi chumngechi kiñe mürkuzawngey ñi Manejanche witrañpüramwe, Futran Ngünekawe kay Mülewe Ngünekawe, Nüutrawül Manejanche, Komche chillkatufewe, witrañpüramwe ñi che kay kishuempresarialtrokin.

Nütuy chum cheupüle pu Che Nor kay künuy kiñe kintu kakelkününgechi wentrukamzomongen, künuy nenofituwünngenche kay Llituche.

Pu afpun ñi lapümüwe tuniefalngen

Wiripapelwe ñi tuniefalngen lapümüwe epuwaranka külamary trapümkünuy ñi maryregle afpun ñi lapümüwe tuniefalngen (ODS) kay pataka kayumary aylla afpun fillke wallonmapu pepikay ñi rüf manejanche kay pepifalpeyüm pepial yezüngun.

KIÑE. AFPUN ÑI KUÑIFALNGEN

AFPUN KÜNUY KUÑIFALNGEN KOM ÑI CHUMNGECHI KAY ITRO FILL MAPU.

Kuñifalngen zoy ayepüle amuy ñi mülenon ñi konün kay kulliñ: künuy filla kay weshain, afpungechi konwe chi kimeltun kay kake wünen serfipeyüm, weralkawe kay ngiyutuwe kay mülenon ñi konkülepeyüm pepikawe mo ñi elkülechizuam. Ngünaituweshakelufe trempeyüm niefemagelkünuy afpun mo ñi elün kuzaw tuniefal kay wenupüramün trürpeyüm.

EPU. CHEMNORUME FILLA

KÜNUY AFPUN FILLA, FITUN NEWENTÜKUWE MONGEPEYÜM, YOZKÜMEN MONGELNIEWE KAY WENUPÜRAMÜN KETRANMAPUPEYÜM TUNIEFAL.

Ketranmapu, niekullinpeyüm kay chalwanpeyüm eluyengun lapümezüngun tapüle lapümüwe, afpun künun filla kay kuñifalngen, feychi elun küme iagel kompüle kay pu konwe.

KÜLA. TREMO KAY KÜMELEN

NEWENTÜKUN KIÑE KÜME MONGEN KAY WENUPÜRAMÜN CHI KÜMELEN KOMPÜLE KOMKE MUFÜTRIPANTU.

Zuamngeyengun kishuzuam kom afpunkünual fentrenke kütran kay angetun tremo ñi zungün.

MELI. KÜME KIMELTUN

NEWENTÜKUN KIÑE KÜME KIMELTUN KÜNUPEYÜM, TRÜRPEYÜM KAY NGAKÜME, KAY WENUPÜRAMÜN KIMLETUFAL NGÜNEKÜNUPEYÜM PETU KOM MONGEL TAPÜLE KOM PU CHE KÜF.

Zoykünun tuntenngen pichikeche kimeltun mo kay püray laf kimün, yozkümen konwe tapüle kimeltun kom ke laf mo, kay niey trürlen rangiñ pichikewentru kay pichikezomo.

KECHU. TRÜRLEN

AKUN TRÜRLEN ÑI WENTRUNZOMONGEN KAY ELUNEWEN KOM PU ZOMO KAY PICHIKEZOMO.

Tapüle trürlen ñi wentrudzomongen konwe mo tapüle kimeltun, ngünezuum zatufe, kiñe küme küzaw weluelkünuwe nütupeyüm ñi elkülechizuam, wenupäramüyengun Ngünaituweshakelu tuniefalngen kay fürengy pu lofche kay fillche.

6 (KAYU) LIFKO KAY
WALLKÜMEELÜPEYÜM

KAYU. LIFKO KAY WALLKÜMEELÜPEYÜM

NEWENTÜKUN AZKÜNUPEYÜM ÑI KO, ÑI KÜZAW TUNIEFALNGEN KAY WALLKÜMEELÜPEYÜM KOMPÜLE.

Ko montulngey poz kay konwefal itrofillchepüle wünelngey ñi fillmapu küpamongeiñ mo kay lapümüwe tuniefalngen. Ingkanieñ filla ke rangiñpülepeyüm, ñi wesha mülen kay wesha wallkümeelüpeyüm, chumngelu pepikayengun newenkünupeyüm ñi mongepeyüm kay tremo.

7 (REGLE) NEWEN
KONWEFAL KAY NO
POZÜMÜLU

REGLE. NEWEN KONWEFAL KAY NO POZÜMÜLU

NEWENTÜKUN KONWE KIÑE NEWEN KONWEFAL, ÑALPEYÜM, TUNIEFALNGEN KAY WEÑMA FILLCHEPÜLE.

Newen tunielfangen ngey kiñe ngünekünupeyüm witramongen, ngünaituweshakelu kay itrofillmongen; newentükuy kom konwe füreneken ñi we newen kay zoytükun zayepeyüm ñi wekünüfalcongen ke wüfko.

8 (PURA) KÜME KUZAO
KAY TRÜMÜWE
NGÜNAITUWESHAKELU

PURA. KÜME KUZAO KAY TRÜMÜWE NGÜNAITUWESHAKELU

WITRAPÜRAMÜN TRÜMÜWE NGÜNAITUWESHAKELU TUNIENGEN, TÜKUNGEN KAY TUNIEFALNGEN, KOM ZAYEN KAY YALLNGEN KAY KÜME KÜZAW FILL PUCHEKÜFPÜLE.

Fitulal lapümüwe Ngünaituweshakelu tuniefalngen lofkeche nieyengun elün peyüm konüal pucheküf küme küzawpüle konakonatuwün ngünaituweshakelu ngeno ünfitun itrofillmongen.

9 (AYLLA) AZÜMUWÜN,
WEZÜNGUNPEYÜM KAY
NAGWITRANNGEN

AYLLA. AZÜMUWÜN, WEZÜNGUNPEYÜM KAY NAGWITRANNGEN'

ZEUMAN NAGWITRANNGEN YAFÜNGEN, WITRAPÜRÄMÜN AZÜMUWÜNPEYÜM TÜKUNGEN KAY TUNIEFAL KAY EÑUMALÜN WEZÜNGUNPEYÜM.

Kullinkünüpeyüm nagwitrانngen (yenkanpülepeyüm, wütroko, newen kay peyüm ñi kimelzünguwe kay pu kimelzüngufiñ) zuamyefalingey lapümüwepüle tuniefalngen. Yallküley zuamngepeyüm nien mo nagwitrانngen ke tuniefal tranakünuyengun pu warria zoy tragtunngen wenu welukünün kay pelün trempeyüm ngünaituweshakelu kay mületupeyüm pulofche.

10 (MARY)
PICHILKAPEYÜM ÑI
PU TRÜRNGENOLU

MARY. PICHILKAPEYÜM ÑI PU TRÜRNGENOLU

PICHILKAN TRÜRNGENOLUPEYÜM TÜFA MAPU KAY KOM MAPU.

Müley fütake yomamun entuwün pu che küf tañi kuñifalngen, welu inamüleyengun pu trürngenolu kay fütä kakeumenzüngu tañi pulofche. Trempeyüm ngünaituweshakelu ngelay feikülen pichikal kuñifalngen tükungelale.

11 (MARY KIÑE)
WARRIA KAY LOF
TUNIEFALNGEN

MARY KIÑE. WARRIA KAY LOF TUNIEFALNGEN

FITUN PU WARRIA KAY CHE MÜLEWE NGELENGÜN TUKÜNNGEN, PU KUÑIWÜN, YAFÜNGEN KAY TUNIEFALNGEN.

Küpalechi ayuiñ tükuy pu warria ñi ngünekünüpeyüm konwe mo wünen serfipeyüm, newen, ruka, yenkanpülepeyüm kay zoy ngenoküzaw kompüle.

MARY EPU. YALLKEPEYÜM KAY APÜMÜPEYÜM KE LLOWZÜNGUFAL

NEWENTÜKUN CHUMNGECHI ÑI APÜMÜPEYÜM KAY YALLKEPEYÜM KE TUNIEFAL.

Apümüpeyüm afpün kay yallkepeyüm tuniefal zoy elün ngey kay zoy küme weshakelu, rangimeu pichilkan zayen ñi pu rangiñpülepeyüm, weralkanpeyüm kay pozümüpeyüm petu kom kuifi ñi mongen.

MARY KÜLA. FEMÜN WENU MEU

NÜTUN MEZINGEPEYÜM KE MATUKE WEICHAN WENU WELUKÜNUPEYÜM KAY TAÑI CHEMFITUN.

Pu che küf mongeyengun ñi kishu trawa pu chemzüngu ñi wenu welukünüpeyüm, tükuy zoy lafken llüngüz pu arewütrengeu zoy alupüra kay zoy afpun wenu. Kuzawküelaliñ, pepingey zoy wesha. Pu che küf zoy pu pofrengeu kay pu allfüfal ngeayengun zoy ünfitufalngen.

MARY MELI. NAGLAFKEN MONGEN

KUÑITUN KAY ZAYEN CHUMNGECHI MEU TUNIEFAL FILLKELAFKEN, PU LAFKEN KAY RANGIÑPÜLEPEYÜM ÑI LAFKEN LAPÜMAL.

Fillkelafken elyengün tüfa mapu ngey mülefal chepüle. Küzaw ngünezuum tüfa rangiñpülepeyüm azngey ñi küpalechi tuniefal.

15 (MARY KECHU)
MONGEN ÑI
ITROFILLTRAWMONGEN
ÑI MAPU

MARY KECHU. MONGEN ÑI ITROFILLTRAWMONGEN ÑI MAPU

KÜZAWTUN ZAYEN TUNIEFAL TÜFA ITROFILLTRAWMONGEN ÑI MAPU, WEICHAN TRAF ÜWEMAPUTUPEYÜM, KATRÜTUN KAY WELUKÜNUN ÜNFITUPEYÜM TÜFA PU MAPU KAY KATRÜTUN ÑAMÜN ÑI ITROFILLMONGEN.

Pu lemu, elun kuñiwün ñi iagel kay faliutupeyüm, zuamyefal ngey weichanpüle wenu welukünupeyüm, may ingkañpeyengun tüfa itrofillmongen kay llituche ke ruka.

16 (MARY KAYU)
TÜNGKÜLEN, NORNGEN
KAY ELRUKAEL
YAFÜNGEN

MARY KAYU. TÜNGKÜLEN, NORNGEN KAY ELRUKAEL YAFÜNGEN

WITRAPÜRÄMÜN PU KALOFCHE TÜNKÜLEFAL KAY PU TÜKUFAL TAPÜLE LAPÜMÜPEYÜM TUNIEFAL, NGENOKÜZAWÜN KONWE NORNGEN KOMPÜLE KAY ELÜN ELRUKAEL KE ALÜFITUFALNGEN, PU LLOWZÜNGUFAL KAY PU TÜKUFAL TA KOM KE LAF.

Zemapeyüm tañi elrukael ke alüfitufalngen, kay pu llowzüngufal ta kom ke laf kalof ngeyengun züngu ke entuwünnigelafal tapüle lapümüwe tuniefal.

17 (MARY REGLE)
WICHANMAPUPEYÜM
TAPÜLE FITUN PU AFPUN

MARY REGLE. WICHANMAPUPEYÜM TAPÜLE FITUN PU AFPUN

NEWENMAWÜN PU RANGIPEYÜM ÑI WECHULÜPEYÜM KAY ELUMONGEN FILLMAPU ÑI WICHANMAPUPEYÜM TAPÜLE LAPÜMÜWE TUNIEFAL.

Chumal kiñe wiripapelwe ta ñi Lapümüwe Tuniefal alünfitulkey zuamngeyengun pu wichanmapupeyüm laf ñi fillmapu, ñi Manejanche kay kishu rangiñ pu ngünepeyüm, trokiñ nüñmael kay kalofche, zeumayengun wentetu laf tañi kiñe kintu wezamüfalngen kay pu afpun ñi komche maiyengun wünnenngen tapüle pu che küf kay fillmapu.

Para más información sobre la Agenda 2030
y los Objetivos de Desarrollo Sostenible
www.odsargentina.gov.ar

También disponible en:

WICHÍ

QUECHUA

GÜNÜN A YAJÜCH

GUARANÍ

QOM

Las traducciones de la serie “Objetivos de Desarrollo Sostenible en lenguas originarias” fueron realizadas por profesionales del Centro Universitario de Idiomas (CUI), con el apoyo institucional del Instituto Nacional de Asuntos Indígenas.